

فرا ترکیب عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری اخلاقی بزرگسالان برای شناسایی جایگاه کاربرد اخلاق خلاق

مصطفی رستگار آگاه^۱، جلیل یونسی^{۲*}، علی دلاور^۳، پیمان حسنی ابهریان^۴، احمد برجلی^۵

چکیده

هدف: این پژوهش به منظور شناسایی عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری اخلاقی بزرگسالان و فهم جایگاه کاربرد اخلاق خلاق در آن به اجرا درآمد.

روش: برای شناسایی عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری اخلاقی بزرگسالان فراترکیبی از پژوهش‌های علمی در حوزه تصمیم‌گیری اخلاقی انجام شد. مقالات مورد استفاده در این فراترکیب در دهه نود (۱۳۹۰-۱۳۹۹) و در ایران به چاپ رسیده بودند. تعداد مقالات مورد استفاده در این فراترکیب ۵۴ عنوان بود و تمامی آنها در نشریات علمی پژوهشی منتشر شده بودند.

یافته‌ها: نتیجه این فراترکیب نشان داد که هفت عامل، شامل محیط بیرونی، نگرش، شرایط خاص مسئله اخلاقی، ویژگی‌های جمعیت‌شناختی، ویژگی‌های شخصیتی، یادگیری و توانایی ذهنی و شناختی بر تصمیم‌گیری اخلاقی بزرگسالان مؤثر هستند.

نتیجه‌گیری: از میان عوامل شناسایی شده چهار عامل شامل محیط بیرونی، نگرش، شرایط خاص مسئله اخلاقی و یادگیری جایگاه اصلی کاربرد خلاقیت در حوزه اخلاق به‌شمار می‌آیند که از طریق آن می‌توان راهبردی برای حل مسئله در دوراهی‌های اخلاقی یافت.

کلید واژه‌ها: تصمیم‌گیری اخلاقی، قضاوت اخلاقی، اخلاق خلاق، دوراهی اخلاقی.

۱. دانشجوی دکتری سنجش و اندازه‌گیری دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران، rastgaragah.mostafa@gmail.com

۲. دانشیار گروه سنجش و اندازه‌گیری دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران، jalilyonesi@gmail.com

۳. استاد تمام گروه سنجش و اندازه‌گیری دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران، delavarali@yahoo.com

۴. استادیار مؤسسه آموزش عالی علوم شناختی، تهران، ایران، abharian@iricss.org

۵. استاد تمام گروه روانشناسی بالینی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران، borjali@atu.ac.ir

پیشگفتار

با آنکه اخلاق موضوعی است که در نگاه اول بسیار ساده می‌نماید، اما در عمل موضوع تصمیم‌گیری اخلاقی سال‌هاست که نه تنها موضوع مناظرات فیلسوفان و جامعه‌شناسان است بلکه مردمان عادی نیز همواره درباره‌ی تصمیمات اخلاقی به بگو مگو مشغولند که این خود شاهدی بر پیچیدگی مسائل حوزه اخلاق است (پوژمان و فیشر، ۲۰۱۶). چگونگی اخذ تصمیم درست و اینکه این تصمیم تحت تأثیر چه عواملی قرار دارد، از جمله مهمترین این مناظرات بوده است. بحث درباره عوامل تعیین‌کننده و اثرگذار بر تصمیمات اخلاقی حدود سه دهه است که مورد توجه مداوم حوزه‌های مختلف علوم قرار گرفته است و به‌ویژه به دلیل رسوایی‌های مختلف اخلاقی در شرکت‌های بزرگ توجه به تصمیم‌گیری‌های اخلاقی، تشدید شده است (کیش‌گفارت، هریسون و تروینو، ۲۰۱۰). فلاسفه از دیرباز توجه به اخلاق و تصمیم‌گیری اخلاقی را مورد توجه قرار داده بودند. در مباحث فلسفی حوزه اخلاق، رویکرد اخلاق‌هنجاری همت خود را بر شناسایی خوبی در عمل اخلاقی قرار داده است (سایره-مک‌کورد^۳، ۲۰۰۷) یعنی اخلاق‌هنجاری در پی پاسخ به این پرسش است که چرا فردی باید کار الف را انجام دهد. بدیهی است در این حالت گفتن اینکه چون الف خوب است، باید انجام شود، کارایی ندارد و لذا سه رویکرد اساسی را برای پاسخ به این پرسش ایجاد شده است که مشتمل بر اخلاق وظیفه‌گرا^۴، اخلاق نتیجه‌گرا^۵ و اخلاق فضیلت^۶ است (باگینی و ساوئول^۷، ۲۰۱۶).

اخلاق وظیفه‌گرا رویکردی در حوزه اخلاق‌هنجاری است که معیار خوبی را مستقل از ذهن افراد جستجو می‌کند. باورمندان به اخلاق وظیفه‌گرا رویکردهایی متفاوت برای تبیین

-
1. Pojman & Fieser
 2. Kish-Gephart, Harrison, and Trevino
 3. Sayre-McCord
 4. deontological ethics
 5. consequentialism
 6. virtue ethics
 7. Baggini & Southwell

دیدگاه خود توسعه داده‌اند. برای مثال رویکرد مبتنی بر امر الهی که معیار خیر امور را در فرامین خالق جستجو می‌کند، رویکرد مبتنی بر حق طبیعی^۱ که انسان را از پیش دارای حقوقی طبیعی می‌داند که مراعات آن امر خیر است و یا رویکرد کانتی که خیر را در امر مطلق^۲ می‌داند که به تعبیری به نیت فاعل امر مرتبط است، از جمله این رویکردها به شمار می‌آیند (کلاینمن^۳، ۲۰۱۳).

در برابر، فایده‌گرایی^۴، که مشهورترین شکل نتیجه‌گرایی به شمار می‌آید، بیان می‌کند که اگر بنا باشد بین دو عمل دست به انتخاب بزنیم، شایسته است که عملی را انجام دهیم که بیشترین سود و فایده را به دنبال خواهد داشت. در حقیقت می‌توان این نوع از سودگرایی را به دو نوع کسب بیشترین سود یا کسب کمترین رنج تفکیک نمود (واربرتون^۵، ۲۰۱۳). به بیان دیگر، فایده‌گرایی ادعا می‌کند که یک عمل از نظر اخلاقی صحیح است اگر و فقط اگر این عمل موجب افزایش خیر شود. یعنی اگر و فقط اگر مقدار خیر تولیدشده برای همگان را از مقدار شر تولیدشده برای همگان تفریق کنیم و حاصل این تفریق نشان بدهد که مقدار خالص خوبی تولید شده، دارای میزان مثبت باشد، آن کار اخلاقی به‌شمار می‌آید (سینوت-آرمسترانگ^۶، ۲۰۰۳).

سومین رویکرد در اخلاق هنجاری هرچند از دو رویکرد دیگر جدیدتر نیست، اما پس از آن‌ها مورد توجه اندیشه‌مندان و پژوهشگران قرار گرفته است. این رویکرد ریشه در آرای ارسطو^۷ داشته و بنا بر تعریف او تمام آدمیان خواهان رسیدن به ائودایمونیا^۸ هستند و برای رسیدن به ائودایمونیا (که با غمض عین می‌تواند به خوشبختی یا سعادت ترجمه شود) افراد نیازمند انجام امور بر مبنای فضایل هستند. بنا به ایده‌ی اصلی این رویکرد، موضوعاتی

1. natural rights
2. categorical imperative
3. Kleinman
4. utilitarianism
5. Warburton
6. Sinnott-Armstrong
7. Aristotle
8. eudaimonia

مانند سخاوت و شجاعت، فضایی هستند که افراد با اختیار آن‌ها می‌توانند اخلاقی زندگی کنند، در دیدگاه ارسطو هر فضیلت نقطه‌ی تعادل بین دو رذیلت (حدود افراط و تفریط) است، برای مثال شجاعت در میانه ترس و تهور است و سخاوت در میانه خست و تبذیر قرار دارد (ریچلز و ریچلز^۱، ۲۰۱۸؛ هارست‌هاوس^۲، ۲۰۰۳).

با در نظر گرفتن این رویکردها، می‌توان انتظار داشت که مردم فرهنگ معاصر که همواره با تصمیمات اخلاقی دست و پنجه نرم می‌کنند از طیف گسترده‌ای از روش‌های استدلال اخلاقی استفاده کنند. با این همه بسیاری از مجادلات اخلاقی هیچگاه به سرانجام نمی‌رسند؛ چرا که یکی از دلایل اصلی عدم حل بسیاری از این مباحث استفاده از روش‌های مختلف استدلال اخلاقی توسط طرفین مجادله است (ویلیامز^۳، ۲۰۱۲). یکی از راهبردهای ممکن برای غلبه بر تناقضات بین رویکردهای مختلف، وانهادن اخلاق هنجاری و استفاده از اخلاق توصیفی است. در حقیقت اگر اخلاق در معنایی هنجاری خود، استانداردهایی است که برای هدایت رفتار آدمی توسعه یافته است (مهدوی‌نور، قربانی و ثمری، ۱۳۹۸)، اخلاق توصیفی با کنار گذاشتن مفهوم ارزش، تنها اقدام به توصیف ادراکات جامعه از اخلاق داشته و هدف خود را مقایسه و توصیف نظام‌های مختلف اخلاقی در ادوار گذشته و حال نهاده است (سایره-مک کورد، ۲۰۰۷) در رویکرد توصیفی به اخلاق می‌توان از راهبرد اخلاق خلاق^۴ بهره برد. خلاقیت اخلاقی به آن معناست که به این امر آگاه باشیم که فضایل از ابتدا اختراع نمی‌شوند بلکه ایده‌های تازه مبتنی بر ارزش‌های بنیادی اخلاقی توسعه می‌یابند. خلاقیت اخلاقی همچنین به معنای عمل به آن ایده‌ها و بینش‌ها است (مارتین^۵، ۲۰۰۶).

1. Rachels & Rachels
2. Hursthouse
3. Williams
4. creative morality
5. Martin

برخی از متخصصان برآنند که هیچکدام از رویکردهای سه‌گانه‌ی فلسفه‌ی اخلاق توانایی پاسخگویی به نیاز مردم در شرایط و موقعیت‌های همیشگی را ندارد و باید با رویکردی خلاقانه با آن‌ها روبه‌رو شده و ترکیب و تلفیقی از آن‌ها را ارائه کرد و به‌عبارت در وجه عملی اخلاق با خلاقیت اقدام به حل مسئله کرد (مک‌نیلون^۱، ۱۹۹۳). معنای خلاقیت به تعبیر تورنس^۲ (۲۰۰۰) قدرت کنار آمدن با مسائل دشوار بوده و آمابیلی^۳ (۱۹۸۷) آن را پدیده‌ای اجتماعی معرفی می‌کند که در پاسخ به اقتضائات و شرایط اجتماعی برمی‌خیزد (سپهوند، عارف‌نژاد، فتحی چگنی و سپهوند، ۱۳۹۹). تعاریف گفته شده به‌عنوان معنای خلاقیت، خود نشان‌دهنده‌ی آن است که خلاقیت می‌تواند با وجه عملی اخلاق و تصمیم‌گیری اخلاقی ترکیب شود چرا که تصمیم‌گیری اخلاقی مسئله‌ای دشوار است که در شرایط خاص اجتماعی بروز پیدا کرده است.

برای آشنا شدن با کاربرد خلاقیت در امور اخلاقی می‌توان تصور کرد فردی مسئولیت معرفی دارویی با پتانسیل فروش بالا، که تازه به تأیید مقررات رسیده است، را دارد. اما اخیراً دریافته است که برخی مطالعات آزمایشگاهی گواه آن است که این دارو اثرات جانبی جدی دارد. آزمایش‌های بالینی مذکور که چنین تأثیراتی را نشان می‌دهند بسیار اندک بوده‌اند و بنابراین وجود مشکل تنها امری فرضی است. خلاقیت اخلاقی فرد در پاسخ به سؤالاتی از این دست به کار می‌آید: آیا باید توصیه کرد عرضه دارو به بازار به تأخیر بیفتد تا آزمایش‌های انسانی به اندازه کافی انجام شود یا نتایج آزمایشات را به سبب اندک بودن نادیده گرفت (مارتین، ۱۹۹۳).

دلایل توجه به خلاقیت در حوزه اخلاقی، هم به رشد فردی و هم به‌زیستی جامعه مربوط می‌شود. به‌عنوان مثال پیشرفت‌های اخیر فناوری به جایی رسیده است که بسیاری از مشکلات اجتماعی و علمی (مانند مباحث حوزه‌ی شبیه‌سازی) تنها با تلاش‌های خلاقانه

1. MacNiven
2. Torrance
3. Amabile

قابل حل است و نیاز به این خلاقیت امری پایان‌ناپذیر است چرا که وقتی یک مسئله حل می‌شود، بدون تردید در پی آن مشکلی جدید ایجاد خواهد شد (رانکو و نمیرو^۱، ۲۰۰۳). با وجود آنکه اهمیت استفاده از خلاقیت در حوزه‌ی تصمیم‌گیری‌های اخلاقی امری قابل توجه است، اما تعیین جایگاه جایگاه کاربرد اخلاق خلاق موضوعی است که نیازمند توجه و مداخله است، در حقیقت از یک سو به گفته استرنبرگ^۲ (۱۹۹۳) خلاقیت پدیده‌ای چندمتغیری بوده و تحت تأثیر عواملی مانند جامعه، خانواده و ویژگی‌های شخصی قرار دارد (جعفرلو، شریفی و شریفی، ۱۳۹۸) و از سوی دیگر در تصمیم‌گیری اخلاقی نیز عوامل فراوانی مؤثر هستند که برخی از آن‌ها در اختیار افراد هستند و برخی دیگر از اختیار آنان بیرون است. چنانچه بنا باشد راهبرد خلاقیت اخلاقی، در کنش‌های افراد توسعه داده شود، نیاز است که دانسته شود تصمیم‌گیری اخلاقی تحت تأثیر چه عواملی قرار دارد و از میان آن عوامل، کدام‌ها می‌توانند با خلاقیت اخلاقی آمیخته شوند تا مسیری برای بهبود تصمیمات فردی و اجتماعی در حوزه‌ی اخلاقی توسعه داده شود. می‌توان به‌سادگی تصور کرد که بسیار از عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری افراد تحت کنترل نبوده و نمی‌توان در آن حوزه انتظار خلاقیت داشت. در حقیقت کاربرست خلاقیت در اخلاق تحت تأثیر آرای ارسطو در حکمت عملی^۳ است. حکمت عملی راهی است که رفتار ارادی انسان را در مسیر رسیدن به سعادت بررسی می‌کند (لی و چیکزنتمیهای^۴، ۲۰۱۴). بر این اساس ضرورت دارد عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری افراد که تحت اراده او هستند را شناسایی کرد تا بتوان خلاقیت را در آن حوزه برای یافتن راهی مناسب در دوراهی‌های اخلاقی به کار برد. لذا مسئله اساسی این پژوهش آن است که عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری افراد را شناسایی کرده

1. Runco & Nemiro
 2. Sternberg
 3. practical wisdom
 4. Li & Csikszentmihalyi

و روشن کند از میان آن‌ها کدام را می‌توان تحت اراده آدمی دانست تا بتوان راهبردهای خلاقانه در حوزه‌ی تصمیم‌گیری اخلاقی را در آن توسعه داد.

برای شناسایی عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری و قضاوت اخلاقی بزرگسالان، در این پژوهش اقدام به فراترکیب^۱ پژوهش‌های مربوط به تصمیم‌گیری و قضاوت اخلاقی شد تا در گام اول تعیین شود که تصمیم‌گیری و قضاوت اخلاقی تحت تأثیر چه عواملی قرار دارد و سپس مشخص شود که راهبرد اخلاق خلاق را می‌توان در کدام عوامل به کار بست تا زمینه‌ای برای برون‌رفت از بن‌بست‌های اخلاقی باشد.

روش پژوهش

فرا ترکیب رویکردی منسجم برای تجزیه و تحلیل داده‌ها بوده و دارای ماهیتی کیفی است. فراترکیب فرایندی است که به پژوهشگران کمک می‌کند تا یک پرسش پژوهش خاص را شناسایی کرده و شواهدی کیفی را برای پاسخ به آن را جستجو، انتخاب، ارزیابی، جمع بندی و ترکیب کنند (اروین، برادرسون و سامرز^۲، ۲۰۱۱). به صورت کلی درهم آمیختن نتایج پژوهش‌ها روش‌های گوناگونی دارد که برخی از آن‌ها تنها به نتیجه کمی و برخی به نتایج کیفی توجه دارند و در برابر انواعی از روش‌ها در آمیختن روش‌های کمی و کیفی را برای دستیابی به فهمی عمیق از سؤال پژوهش مجاز می‌دانند (گرنث و بوث^۳، ۲۰۰۹) در فراترکیب برای استفاده از نتایج حاصل در پژوهش‌های پیشین، اقدام به کدگذاری و مقوله‌بندی می‌شود تا نتایجی یکپارچه از برآیند آن‌ها حاصل شود (لاچال، روا-لوی، اوری و مورو^۴، ۲۰۱۷)

-
1. metasynthesis
 2. Erwin, Brotherson & Summers
 3. Grant & Booth
 4. Lachal, Revah-Levy, Orri & Moro

در این پژوهش برای استخراج مقالات مرتبط با عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری اخلاقی، جستجو با استفاده از کلیدواژه‌های «قضاوت اخلاقی» و «تصمیم‌گیری اخلاقی» در موتور جستجوی «علم‌نت»^۱ و سامانه‌های استنادی «پایگاه مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی»^۲ و «پرتال جامع علوم انسانی»^۳ انجام یافت. معیار جمع‌آوری مقالات در گام جستجو استفاده از مقالاتی بود که در دهه نود خورشیدی (از ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۹) در نشریات علمی به چاپ رسیده بودند. این محدود سازی برای اطمینان از انجام داوری مقالات و قابلیت اطمینان بالا به نتایج آن‌ها بود و لذا مقالات ارائه شده در همایش‌ها و چاپ‌شده در نشریات علمی ترویجی و علمی تخصصی از نتایج جستجو کنار گذاشته شد. نتیجه‌ی این جستجو شناسایی ۱۳۵ مقاله با کلیدواژگان مزبور با شرایط بیان شده بود. مقالات یافته شده بارگیری و ذخیره شد.

در گام دوم چکیده مقالات مورد بررسی قرار گرفته و مقالات نامرتبط با فحوای این پژوهش حذف شد. دلایل حذف مقالات در این گام به این شرح است: (۱) جامعه‌ی هدف این پژوهش، بزرگسالان بود و لذا مقالاتی که در حوزه‌ی کودکان و نوجوانان حذف شدند. تعداد این مقالات ۲۶ عدد بود که با حذف آن‌ها تعداد مقالات به ۱۰۹ عنوان کاهش یافت. (۲) در این پژوهش عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری و قضاوت اخلاقی مد نظر بود و لذا در پژوهش‌هایی که تصمیم‌گیری و قضاوت اخلاقی در آن‌ها به عنوان متغیر مستقل در نظر گرفته شده بودند در این پژوهش کنار گذاشته شد. تعداد آن مقالات ۴۲ عنوان بود که با حذف آن‌ها تعداد مقالات باقی‌مانده به ۶۷ عنوان کاسته شد.

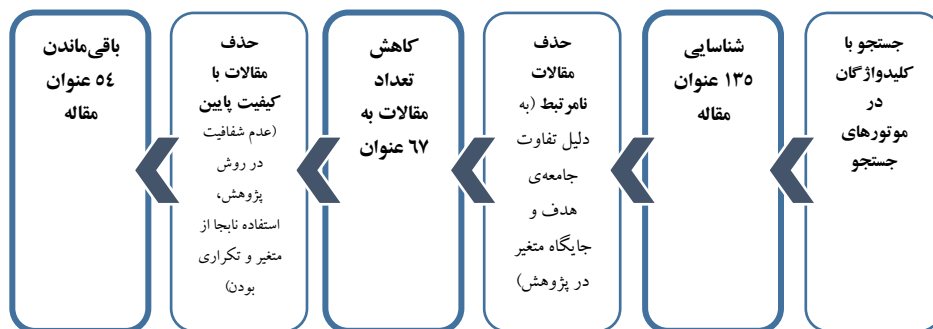
در گام سوم، کیفیت مقالات مورد بررسی قرار گرفته و مقالات فاقد کیفیت کنار گذاشته شدند. دلایل حذف مقالات در این گام به این شرح است: (۱) مقالاتی که روش

۱. به نشانی elmnet.ir

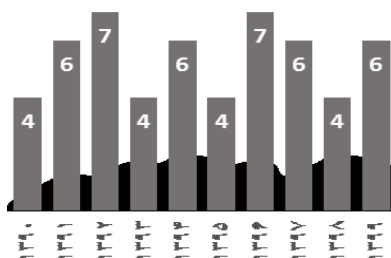
۲. به نشانی sid.ir

۳. به نشانی ensani.ir

پژوهش خود را به شکل مشخص و واضح بیان نکرده بودند و فرایند جمع‌آوری داده و تحلیل آن را بیان نکرده بودند از این مطالعه کنار گذاشته شدند. تعداد مقالات مذکور ۸ عنوان بود که با حذف آن‌ها مقالات باقی‌مانده به ۵۹ عنوان کاهش یافت. (۲) مقالاتی که مفاهیمی مانند حساسیت اخلاقی و نظایر آن را به عنوان متغیر به کار برده ولیکن در کلیدواژه از تصمیم‌گیری و قضاوت اخلاقی استفاده کرده بودند نیز از مطالعه حذف شدند. تعداد آن مقالات ۳ عنوان بود که با حذف آن‌ها تعداد مقالات به ۵۶ عنوان رسید. (۳) دو مقاله که با تغییر عنوان در دو نشریه به چاپ رسیده بود که با حذف آن، مقالات نهایی مورد استفاده در این پژوهش به ۵۴ عنوان کاهش یافت. فرایند پالایش مقالات مطابق شکل ۱ است.

شکل ۱. فرایند جستجو و پالایش مقالات

شکل ۲. فراوانی مقالات استفاده شده بر حسب سال انتشار

تعداد مقالات منتشره مورد استفاده در این فراترکیب بر اساس سال مطابق با شکل ۲ بوده و حوزه‌های مطالعاتی آن‌ها مطابق با شکل شماره ۳ است.

شکل ۲. فراوانی مقالات استفاده شده بر حسب حوزه علمی

یافته‌های پژوهش

پس از شناسایی مقالات نهایی، مطابق با فرایند گفته شده، تحلیل کیفی مقالات با استفاده از نرم‌افزار مکس کیودی‌ای^۱ انجام یافت. این کار در مرحله‌ی اول با انجام کدگذاری باز^۲ اجرا شد. کدگذاری باز به فرآیندی تفسیری اولیه‌ای اشاره دارد که طی آن داده‌های پژوهش‌های خام به‌طور نظام‌مند دسته‌بندی و تجزیه و تحلیل می‌شوند (میلز، دنورپوس و ویب^۳، ۲۰۱۰). در فرایند کدگذاری اولیه از روش‌های کدگذاری جنینی^۴ و ساختاری^۵ استفاده شد. کدگذاری جنینی از آن جهت که به برجسته کردن واژگان مورد استفاده در منابع پژوهش کمک می‌کند برای کدگذاری در این پژوهش انتخاب شد و کدگذاری ساختاری با توجه به این که در پژوهش‌هایی، مانند این پژوهش، که داده‌های آن از طریق روش‌های ساختارمند یا نیمه‌ساختارمند فراهم شده باشند، به کار می‌رود مورد استفاده قرار

1. MAXQDA
 2. Open Coding
 3. Mills, Durepos & Wiebe
 4. In Vivo Coding
 5. Structural Coding

گرفت. (سالدانای، ۲۰۲۱). نتایج کدگذاری اولیه مطابق با جدول ۱ است و منابع کد مطابق با ردیف منابع فراترکیب در انتهای مقاله است. همچنین باید به این نکته اشاره کرد که عدم اشاره به شماره برخی از مقالات در این جدول به دلیل نتایج سلیبی گزارش شده آنان است. یعنی آن مقالات اثر متغیری را بررسی کرده‌اند و عدم ارتباط و تأثیرگذاری را نشان داده‌اند و لذا در این جدول کد مقالات مزبور وجود ندارد.

جدول ۱. عناوین کدهای استخراج شده در مرحله کدگذاری باز

کد باز	منبع کد	کد باز	منبع کد
تفکر هدفمند	۲۰	محیط تربیتی	۳۰
ابدنولوژی اخلاقی	۴۲-۲۹-۲۸-۲۵-۱۹-۱۵-۱۴-۳	ثبات هیجانی	۴۶-۲۷
	۴۷		
شدت مسئله	۱۹-۹-۳	هیجان و عاطفه	۵۲-۲۴-۱۵-۱۲-۵-۳-۲
ادراک اخلاقی	۵۰-۴۵-۴۴-۳۹-۳۰-۱۹-۱۳	خودسودبخشی	۵۴-۵۳-۵۱-۳۰-۹-۳
گشودگی به تجربه	۶-۴۶	غرور و شرم	۵
قوانین	۵۱-۳۰-۷-۳	آموزش اخلاق	۳۵-۳۴-۱۰
توجه به نتیجه	۵۱-۴۰-۲۰-۱۳	تنبيه و تشویق	۳۲-۱۳-۳
وضعیت اقتصادی	۴۹-۳	شرایط خاص	۴۱-۹
		رخداد	
باور مذهبی	۵۱-۴۹-۳۷-۳۳-۲۵-۲۳-۸-۳	جو اخلاقی	۴۹-۴۷-۳۸-۳۰-۲۵-۲۰-۱۹-۱۵-۱۴-۱۳-۹-۷
			۵۱
تجربه	۵۱-۴۳-۴۰-۳۲-۲۶-۲۵-۱۳	تاھل	۴۳
ابعاد سازمان	۲۳-۱۹	جنسیت	۵۱-۴۲-۳۸-۳۶-۲۵-۱۸-۱۵-۱۰
قدرت بالادستی	۵۰-۳۰-۲۱-۱۳-۹	سن	۵۱-۲۵-۲۰-۱۹
ترس	۱۶-۴	تحصیلات	۵۱-۳۶-۲۵
وظیفه‌شناسی	۴۶	تعداد فرزند	۱۳
وابستگی سازمانی	۵۱-۲۰	خودکنترلی	۱۶-۱۵-۴
توافق‌پذیری	۳۶	استقلال و آزادی	۵۰-۳۹-۳۰-۲۱-۲۰
تفکر قالبی و تعصب	۵۰-۴۵-۱	روان‌رنجوری	۳۶
تکرار تصمیم‌گیری‌های دشوار	۳۳-۹	کنترل بیرونی	۵۱-۳۲-۳۰-۲۵-۲۱-۲۰-۳
هوش اخلاقی	۴۸-۴۴	دگرگرایبی	۵
برون‌گرایی	۴۶-۳۶	هوش هیجانی	۴۷-۱۵

در باب رابطه جنسیت و اخلاق روانشناسانی همچون گیلیگان در انتقاد به رویکردهای کولبرگ و پیازه در حوزه اخلاق، خاطرنشان کرده‌اند که کولبرگ مراحل خود را منحصرأ از طریق مصاحبه با پسران توسعه داده و لذا این مراحل نشان دهنده یک جهت گیری کاملاً مردانه است (کرین^۱، ۲۰۱۵). لذا گیلیگان استدلال می‌کند که این موضوع که نمرات زنان در این مطالعات اخلاقی پایین‌تر از مردان است ممکن است نشان از تفاوت در نوع استدلال اخلاقی باشد و ارتباطی با شایستگی اخلاقی نداشته باشد (گیلیگان، ۱۹۹۳) بر مبنای دیدگاه گیلیگان می‌توان دو نوع اخلاق را شناسایی شناسایی کرده و تمیز داد، اخلاق عدالت که مردانه است و اخلاق مراقبت که زنانه است (گولومبوک و فی‌وش، ۱۹۹۴). بر این اساس است که گیلیگان استدلال کرد، برای زنان، اخلاق نه بر مدار حقوق و قوانین، بلکه بر محور روابط بین فردی و اخلاق شفقت و مراقبت می‌چرخد. با این همه، این دیدگاه مورد انتقادات فراوانی است و تأثیر جنسیت بر تصمیم‌گیری اخلاقی موضوعی مورد تردید است. همچنین نتایج مطالعات فراتحلیل (برای مثال: زارع و خرامان، ۱۳۹۹) حاکی از عدم رابطه جنسیت و اخلاق است و ممکن است برخی شواهد در وجود این رابطه مربوط به تفاوت ابزار اندازه‌گیری باشد. برای اطمینان از این تأثیر باید مطالعاتی گسترده‌تر در این حوزه انجام یابد.

در مورد باور مذهبی نیز همچون جنسیت نتایج متناقضی در پژوهش‌ها دیده شد. در حقیقت با توجه به اینکه مطالعات تجربی شواهد قطعی برای اثبات تأثیر دین‌داری در تصمیم‌گیری اخلاقی ارائه نمی‌دهند (ویور و اگل^۲، ۲۰۰۲). ریشه این تناقضات در پژوهش‌ها را باید در تفاوت مفهوم مذهبی بودن در فاصله‌ی بین دین‌داری تا باورهای روحانی جستجو کرد. به این معنا که ابزاری مورد استفاده برای سنجش این طیف به‌طور دقیق معین نشده و باعث شده است تناقضاتی در این حوزه دیده شود. لذا برای فهم دقیق

1. Gilligan
2. Crain
3. Weaver & Agle

مسئله نیاز به تعیین دقیق متغیر و انجام مطالعاتی بیشتر احساس می‌شود. با وجود تناقضات یادشده در این پژوهش هر دو متغیر مورد اشاره در کدگذاری باز مورد استفاده قرار گرفته است.

پس از کدگذاری اولیه و واریسی مکرر آن برای اطمینان از عدم اشتباه و صحت کدگذاری اولیه، اقدام به کدگذاری ثانویه برای مقوله‌بندی کدهای باز شد. برای این کار از روش کدگذاری الگویی^۱ (برای مرحله دوم) و کدگذاری انتخابی^۲ (برای مرحله نهایی) استفاده شد. هدف از کدگذاری الگویی، ساخت نوعی فراکد^۳ است که کدهای باز را کنار هم گرد آورده و آن‌ها را تبدیل به واحدهایی معنادارتر^۴ و مختصرتر^۵ بدل سازد. پس از این مرحله کدگذاری انتخابی که به کدگذاری نظریه‌ای^۶ نیز مشهور است نوعی کدگذاری چتری است که تمامی کدها و مقوله‌های شناخته شده در مراحل پیشین کدگذاری را پوشش داده و یکپارچه ساخته و جمع‌بندی می‌کند (سالدان، ۲۰۱۲).

جدول ۲. کدگذاری نهایی

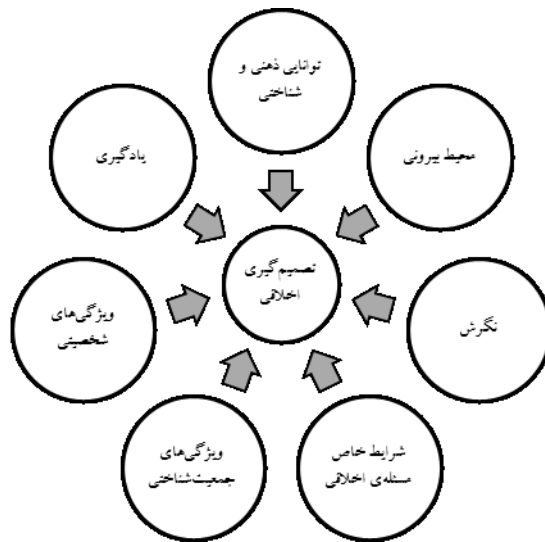
کد باز	کدگذاری الگویی	کدگذاری انتخابی
قوانین		
تنبیه و تشویق	ابراز کنترل	
کنترل بیرونی		
قدرت بالادستی	پیروی از قدرت	محیط بیرونی
استقلال و آزادی		
جو اخلاقی		
ابعاد سازمان	فرهنگ رایج	
وابستگی سازمانی		
ایدئولوژی اخلاقی	نگرش	نگرش
باور مذهبی		

1. Pattern Coding
2. Selective coding
3. meta-code
4. more meaningful
5. more parsimonious
6. Theoretical Coding

کد گذاری انتخابی	کد گذاری الگویی	کد باز
		توجه به نتیجه
		خود سود بخشی
شرایط خاص مسئله اخلاقی	ویژگی های مسئله اخلاقی	شدت مسئله
		تکرار تصمیم گیری های دشوار
	شرایط زمینه ای	شرایط خاص رخداد
		سن
ویژگی های جمعیت شناختی	شرایط فردی	جنسیت
		تحصیلات
		وضعیت اقتصادی
	شرایط خانوادگی	تعداد فرزندان
		وضعیت تاهل
		وظیفه شناسی
		گشودگی به تجربه
ویژگی های شخصیتی	ویژگی های شخصیتی	توافق پذیری
		دگر گزایی
		برون گزایی
		روان رنجوری
یادگیری	آموزش رسمی	آموزش اخلاق
	یادگیری محیطی	محیط تربیتی
		تجربه
	هوش	هوش هیجانی
		هوش اخلاقی
توانایی ذهنی و شناختی	هیجانان	ثبات هیجانی
		غرور و شرم
		هیجان و عاطفه
		ترس
		خود کنترلی
	نحوه تفکر	تفکر هدفمند
		تفکر قالبی و تعصب

با توجه به کدگذاری نهایی، می‌توان تصویر موارد مؤثر بر تصمیم‌گیری اخلاقی را مطابق با شکل شماره ۵ نشان داد.

شکل ۴. نمای تصویری عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری اخلاقی بزرگسالان

همانگونه که از شکل ۵ می‌توان دریافت، عوامل هفت‌گانه‌ی محیط بیرونی، نگرش، شرایط خاص مسئله اخلاقی، ویژگی‌های جمعیت‌شناختی، ویژگی‌های شخصیتی، یادگیری و توانایی ذهنی و شناختی بر تصمیم‌گیری اخلاقی بزرگسالان مؤثر هستند.

بحث و نتیجه‌گیری

همانگونه که دیده شد تصمیم‌گیری اخلاقی تحت تأثیر عواملی چند قرار داد که برخی در اختیار و برخی بیرون از اختیار افراد تصمیم‌گیرنده هستند. این رویکرد توصیفی به اخلاق که مفهوم ارزش را از مباحث خود کنار نهاده و تنها توصیف ادراکات جامعه از اخلاق را

هدف گرفته است (سایره-مک کورد ، ۲۰۰۷). در برابر رویکردهای اخلاق هنجاری (وظیفه گرایی، پیامد گرایی و فضیلت) تعریف می‌شود که شناسایی خوبی در عمل اخلاقی را محور مباحث خود می‌داند.

چنانچه گفته شد، با استعانت از مفهوم حکمت عملی، جایگاه کاربرد خلاقیت در اخلاقیات، عواملی مؤثر بر تصمیم‌گیری اخلاقی است که در اختیار آدمی و تحت اراده او باشد. به عبارت دیگر نمی‌توان انتظار داشت که خلاقیت در سن (به‌عنوان یکی از متغیرهای اثرگذار بر تصمیم‌گیری اخلاقی) کاربرد داشته باشد. اکنون با توصیف عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری اخلاقی اکنون واضح است که درباب سه عامل نگرش، یادگیری، شرایط خاص اخلاقی، و نیز تا حدی محیط بیرونی، می‌توان بر خلاقیت اخلاقی برای برون‌رفت از معضلات و دوراهی‌های اخلاقی در تصمیم‌گیری تکیه کرد. برای تبیین این موضوع از مثال فروش دارو (مارتین، ۱۹۹۳) که در مقدمه بیان شد استفاده می‌شود. در آن مثال فردی مسئولیت معرفی دارویی با پتانسیل فروش بالا، با تأییدیه مراجع ذیصلاح رسیده است، را دارد. اما با مطالعات آزمایشگاهی روبه‌رو می‌شود که شواهدی بر دارو اثرات جانبی جدی دارو را عرضه می‌کنند. آزمایش‌های بالینی مذکور بسیار اندک بودند و مشکل تنها امری فرضی است. مسئول ارائه‌ی دارو برای حل مشکلات نیاز به خلاقیت اخلاقی دارد. او باید از نگرش تجویزی (پیامدگرا یا وظیفه‌گرا) عبور کرده، شرایط خاص این تصمیم را در بافت ویژه‌اش (مانند احتمال خطا/ صحت آزمایش، نیاز بیماران به دارو، کسب‌وکار تولیدکننده، آینده‌ی شغلی خودش و...) واریسی کند و فشار بیرونی (مانند فشار تولیدکننده که تمایل دارد هرچه سریع‌تر محصولش به پول تبدیل شود) را به‌شکلی کنترل کند که نه به جامعه، نه به تولیدکننده و نه به آینده‌ی شغلی خود آسیب برساند. برای این کار می‌توان امکانات آموزشی برای یادگیری اخلاق خلاق را به‌ویژه برای افرادی که به‌شکل مداوم مجبور به تصمیم‌گیری اخلاقی است فراهم آورد. در مطالعات ایرانی مربوط به حوزه‌ی تصمیم‌گیری اخلاقی، مقاله‌ی کدیور و جنت‌مکان (۱۳۹۲) با عنوان تناقضات اخلاقی و

نگاه واقع‌بینانه‌ی حوزه‌ی سلامت در خصوص رازداری، مثالی واضح از خلاقیت در حوزه‌ی تصمیم‌گیری اخلاقی است که یکی از اصول پزشکی (رازداری) را در مقام عمل چالش برانگیز دیده است. در آن مقاله آنچه نگاه واقع‌بینانه خوانده شده است، در حقیقت مفهوم تصمیم‌گیری اخلاقی خلاقانه است. در حقیقت، به گفته‌ی مک‌نیون (۱۹۹۳) اینگونه به نظر می‌رسد که با استفاده از راهبرد اخلاق خلاق، می‌توان به نظامی یکپارچه در حوزه‌ی اخلاق نظری و عملی نزدیک‌تر شد و بارها شدن از رویکرد اخلاق هنجاری که بر تجویز چگونگی تصمیم‌گیری اخلاقی تأکید می‌ورزد راهبردی را شناسایی کرد که به پیشرفت عملی در عرصه‌ی اجتماعی کمک کند.

در مجموع نتیجه‌ی این پژوهش نشان می‌دهد که می‌توان از خلاقیت در حوزه‌ی اخلاق برای برون‌رفت از معضلات و دوراهی‌های اخلاقی بهره برد و استفاده از راهبرد آموزش خلاقیت اخلاقی می‌تواند به افراد در دوراهی‌های اخلاقی کمک رسانده و رهیافتی بر حل معضلات عملی در زندگی افراد باشد. با توجه به اینکه این پژوهش تنها بر مقالات فارسی منتشره در دهه نود خورشیدی متمرکز بوده است، پیشنهاد می‌شود تا اینچنین فراترکیبی در مقالات غیرفارسی زبان نیز انجام پذیرد. همچنین بر اساس یافته‌های این پژوهش پیشنهاد می‌شود راهبردهای خلاقیت اخلاقی شناسایی و به‌صورت بسته‌های آموزش خلاقیت اخلاقی تدوین شده و در اختیار افراد، به‌ویژه افرادی که به‌شکل مداوم با تصمیم‌گیری اخلاقی سروکار دارند، ارائه شود.

سپاسگزاری: این پژوهش برگرفته از پایان‌نامه دکتری دانشگاه علامه طباطبائی است و با حمایت کلینیک مغز و شناخت به اجرا درآمده است.

منابع مورد استفاده در فراترکیب

- احمدی، ابراهیم. (۱۳۹۸). اثرناپذیری تصمیم‌های اخلاقی از دلیل‌های منطقی، شناخت اجتماعی. ۵۰-۴۰. ۲(۱۶).
- امیری، سهراب،، حسنی، جعفر،، عبداللهی، محمدحسین. (۱۳۹۲). تأثیر القای تجارب هیجانی در قضاوت اخلاقی شخصی و غیرشخصی با توجه به سیستم فعال‌ساز رفتاری (BAS) و سیستم بازداری رفتاری (BIS). پژوهش در سلامت روانشناختی. ۴(۷). ۵۱-۶۰.
- امینی، علیرضا، شاهین، وحیده. (۱۳۹۹). شناسایی و سطح‌بندی عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری اخلاقی در سازمان با استفاده از مدل‌سازی ساختاری-تفسیری. مطالعات منابع انسانی. ۱(۱۰). ۱۰۸-۷۹.
- ایمر، فرشید،، گرکز، منصور. (۱۳۹۷). بررسی هیجانات خودآگاهانه (غرور و شرم) در تصمیم‌گیری‌های اخلاقی حسابداری: مطالعه موردی دانشجویان دکتری و کارشناسی ارشد حسابداری دانشگاه‌های شهر گرگان. حسابداری ارزشی و رفتاری. ۶(۳). ۱۹۷-۱۶۵.
- ایمر، فرشید،، گرکز، منصور. (۱۳۹۹). شیب لغزنده یا رفتار جبرانی: نقش منبع کنترل و عطفه منفی در تصمیم‌گیری‌های اخلاقی حسابداری. حسابداری ارزشی و رفتاری. ۴(۲). ۱۵۲-۱۲۳.
- آقابابایی، ناصر. (۱۳۹۰). معمای واگن و تلویحات آن برای اتانازی فعال و غیرفعال. مجله ایرانی اخلاق و تاریخ پزشکی. ۲(۴). ۷۲-۶۵.
- آقابابایی، ناصر، حاتمی، جواد. (۱۳۹۱). نقش فرد و موقعیت در قضاوت اخلاقی. معرفت اخلاقی. ۱۰(۲). ۸۸-۷۳.
- بلوچی بیدختی، طاهره،، تولیدهای، حمیدرضا،، فتحی، علی،، حسینی، مهدی،، گوهری بهاری، صدیقه. (۱۳۹۳). بررسی ارتباط بین جهت‌گیری مذهبی و حساسیت اخلاقی در تصمیم‌گیری پرستاران. مجله ایرانی اخلاق و تاریخ پزشکی. ۳(۷). ۵۷-۴۸.
- جوهری، حدیث،، امیری، مجتبی،، جوادین، سیدرضا،، فرهی، علی،، امین،، فرشته. (۱۳۹۹). ارائه الگوی تصمیم‌گیری اخلاقی مدیران منابع انسانی مورد مطالعه: سازمان‌های فعال در صنعت دارو. فصلنامه مطالعات رفتار سازمانی. ۳(۵۳). ۴۸-۳۱.

- حساس یگانه، ی.، مقصودی، ا. (۱۳۹۰). ارزش‌های اخلاقی در قضاوت حرفه‌ای حسابرس. *اخلاق در علوم و فناوری*. ۱(۶). ۶۲-۷۳.
- حساس یگانه، یحیی، کاظم‌پور، احسان. (۱۳۹۲). رابطه سطح مهارت حساب‌رسان با حساسیت اخلاقی و قضاوت اخلاقی. *پژوهش‌های تجربی حسابداری*. ۳(۴). ۵۳-۷۰.
- حسینی، جعفر، امیری، سهراب. (۱۳۹۴). عملکرد قضاوت اخلاقی شخصی و غیرشخصی بر اساس ابعاد تجارب هیجانی زیرآستانه‌ای مثبت و منفی. *شناخت اجتماعی*. ۲(۴). ۶۱-۴۸.
- حسین‌پور محمدآبای، زهره، نادی، محمدعلی. (۱۳۹۵). رابطه بین فرهنگ اخلاقی سازمانی و تصمیم‌های اخلاقی مدیران و کارکنان. *اخلاق در علوم و فناوری*. ۱۱(۲). ۹۵-۱۰۴.
- حکاک، محمد، وحدتی، حجت، موسوی‌نژاد، سیدهادی. (۱۳۹۵). تأثیر جو اخلاقی و ایتولوژی اخلاقی بر بهبود قضاوت اخلاقی دانشجویان رشته مدیریت (مورد مطالعه: دانشگاه لرستان). *پژوهش‌های مدیریت ایران*. ۲۰(۴). ۱۱۷-۱۴۶.
- حمیدی، مصطفی، خبیری، محمد، رهبان‌فرد، حسن، غریباق زندی، حسن. (۱۳۹۶). رابطه هوش هیجانی و تصمیم‌گیری اخلاقی مریبان پایه فوتبال تهران. *فصلنامه مطالعات راهبردی ورزش و جوانان*. ۱۷(۱۷). ۴۲-۱۱۳-۱۲۸.
- حیاتی، مریم، معین‌الدین، محمود، نایب‌زاده، شهناز. (۱۳۹۶). نقش ویژگی‌های جمعیت‌شناختی و وضعیت اخلاقی سازمان در قضاوت حسابداران. *اخلاق در علوم و فناوری*. ۱۲(۱). ۱۲۱-۱۳۱.
- خاندوزی، بزرگمهر، خوزین، علی. (۱۳۹۶). تأثیر عاطفه منفی ترس و منبع کنترل بر تصمیم‌گیری اخلاقی حسابداران. *اخلاق در علوم رفتاری*. ۱۴(۴). ۷۶-۸۳.
- خرامان، آزیتا، زارع، حسین. (۱۳۹۹). فراتحلیلی بر تفاوت‌های جنسیتی در تصمیم‌گیری‌های اخلاقی. *شناخت اجتماعی*. ۱۷(۱). ۱۲۳-۱۴۲.
- خسروی، زهره، عباس‌زاده، سعیده. (۱۳۹۴). بررسی فرآیندهای تفسیری و معنایی مبتنی بر جنسیت در انتخاب کنش اخلاقی. *مطالعات اجتماعی روانشناختی زنان*. ۱۳(۱). ۷-۳۲.

- رحمان سرشت. حسین، شاکری، المیرا، آذری‌راد، شهرام. (۱۳۹۷). اثر ویژگی‌های دموگرافیک فردی، متغیرهای سازمانی و اخلاقی در تصمیم‌گیری‌های اخلاقی (مورد مطالعه: حسابداران شرکت‌های صنعتی تبریز. پژوهش‌های مدیریت ایران. (۲۲) ۲. ۱-۲۹
- رحمانی‌نیا، احسان، یعقوب‌نژاد، احمد. (۱۳۹۶). عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری اخلاقی حساب‌برسان داخلی. دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت. (۶) ۲۴. ۱۴۵-۱۶۵.
- رضالوئی، عباس، مهدوی، غلامحسین. (۱۳۹۹). بررسی تأثیر فشارهای همنوایی و فرمانبرداری بر تصمیم‌گیری غیراخلاقی مدیران مالی با تأکید بر نقش تعدیل‌کنندگی ویژگی‌های فردی. حسابداری ارزشی و رفتاری. (۷) ۱. ۸۱-۱۱۵
- سلمان‌پناه، نجمه، طالب‌نیا، قدرت‌اله. (۱۳۹۲). بررسی گزیده عوامل مؤثر بر قضاوت اخلاقی حسابداران رسمی ایران. حسابداری مدیریت. (۶) ۳. ۸۷-۹۶.
- سمائی، سهیلا، ضیائی، مریم، خداپناهی، محمدکریم، حیدری، محمود. (۱۳۹۱). بررسی تأثیر انواع هیجان‌های منفی بر قضاوت‌های اخلاقی در بین دانشجویان. تازه‌های علوم شناختی. (۱۴) ۲. ۷۳-۸۶
- سیاهکل رودی، مژگان، فیضی، طاهره، رسولی، رضا، حضوری، جواد. (۱۳۹۴). شناسایی عوامل تأثیرگذار بر تصمیم‌گیری اخلاقی مدیران دانشگاه پیام نور. مدیریت دولتی. (۷) ۳. ۵۲۵-۵۴۶.
- سیدعامری، میرحسن، کاشف، سیدمحمد، فتاح‌پور مرنندی، مرتضی. (۱۳۹۴). تصمیم‌گیری اخلاقی مربیان ورزشی بر اساس پست و سابقه مربیگری. مطالعات مدیریت ورزشی. (۷) ۲۹. ۱۴۱-۱۵۸.
- شاهمرادی‌فر، طیبه، عبداللهی، محمدحسین، حسنی، جعفر. (۱۳۹۳). تأثیر آموزش راهبردهای نظم‌جویی هیجان در قضاوت اخلاقی با توجه به ظرفیت حافظه کاری. شناخت اجتماعی. (۳) ۲. ۳۰-۷.
- شاهی، میراحمد، آقا‌حسینعلی شیرازی، محمود، قوامی، سارا. (۱۳۹۰). بررسی رابطه بین فلسفه اخلاق فردی فروشندگان و فرایند تصمیم‌گیری اخلاقی آن‌ها. مطالعات مدیریت بهبود و تحول. (۲۰) ۶۳. ۲۷-۶۲.

- شجاع، رضا، کوزه‌چیان، هاشم، احسانی، محمد، امیری، مجتبی. (۱۳۹۱). تأثیر محیط‌های فردی، سیاسی، قانونی و اقتصادی فوتبال ایران بر تصمیم‌گیری اخلاقی بازیکنان حرفه‌ای. پژوهش‌های کاربردی مدیریت و علوم زیستی در ورزش. (۱) ۳۱-۱۹-۲۶.
- شجاع، رضا، کوزه‌چیان، هاشم، احسانی، محمد، امیری، مجتبی. (۱۳۹۱). تأثیر ایدئولوژی بازیکنان حرفه‌ای فوتبال ایران بر تصمیم‌گیری اخلاقی آنان. مطالعات روانشناسی ورزشی. (۱۵) ۳۱-۱-۲۸.
- شجاع، رضا، کوزه‌چیان، هاشم، احسانی، محمد، امیری، مجتبی. (۱۳۹۲). تحلیل عوامل جمعیت‌شناختی مرتبط با تصمیم‌گیری اخلاقی بازیکنان فوتبال. اخلاق در علوم و فناوری. (۹) ۲-۱۰۶-۱۱۷.
- صالحی، تابنده. (۱۳۹۷). رابطه مکانیسم‌های حاکمیت شرکتی با تصمیم‌گیری اخلاقی حسابرسان داخلی و تأثیر تجربه بر آن. اخلاق در علوم و فناوری. (۱۳) ۱۸۱-۲۶.
- عباس‌زاده، عباس، برهانی، فریبا، شریف، فرخنده، طغریایی، فخرالسادات. (۱۳۹۱). ارتباط دیسترس اخلاقی پرستاران با تصمیم‌گیری‌های پایان عمر در بخش‌های ویژه. اخلاق پزشکی. (۶) ۲۲-۱۱۷-۱۳۳.
- عزیزی، امیر، سپهوندی، محمدعلی، محمدی، جواد. (۱۳۹۴). بررسی تأثیر آموزش اصول اخلاق پرستاری بر قضاوت اخلاقی پرستاران. آموزش پرستاری. (۴) ۴-۱-۸.
- فتاح‌پور مرنندی، مرتضی، کاشف، سیدمحمد، سیدعامری، میرحسن. (۱۳۹۲). بررسی تأثیر آموزش‌های اخلاقی بر تصمیم‌گیری اخلاقی مربیان ورزشی. معرفت اخلاقی. (۴) ۲-۵۵-۶۴.
- فرج‌زاده دهکردی، حسن. (۱۳۹۸). رابطه ویژگی‌های شخصیتی و جنسیت با قضاوت اخلاقی حسابداران: شواهدی مبتنی بر رشته تحصیلی. حسابداری ارزشی و رفتاری. (۴) ۷-۱۸۱-۲۰۸.
- فرج‌زاده دهکردی، حسن، اسمعیلی کجانی، محمد. (۱۳۹۲). رابطه متقابل معنویات و مادیات با تصمیم‌گیری اخلاقی. اخلاق در علوم و فناوری. (۳) ۲۹-۹۸-۱۰۸.
- فروغی، میثم، جعفری، علیرضا، نادری بنی، رحمت‌اله. (۱۳۹۳). عوامل موثر بر تصمیم‌گیری اخلاقی در بین جامعه حسابداران رسمی ایران. حسابداری مالی. (۶) ۳-۱۲-۶.

قاسمی‌زاده سراب، حسین، سادات غفاری، منصوره، عزیزمحمدی، زهرا. (۱۳۹۹). تأثیر درک اصول اخلاقی و استقلال بر قضاوت اخلاقی با تأکید بر نقش مداخله ارزش شخصی حساب‌رسان. چشم‌انداز حسابداری. ۲۲(۲). ۴۶-۵۹.

کارگر کامور، نجمه، خانمحمدی، محمدحامد، یزدانی، شهره، مرادی، زهرا. (۱۳۹۹). بررسی جهت‌گیری مذهبی بر رویکردهای اخلاقی تصمیم‌گیری مدیران مالی. دانش سرمایه‌داری. ۳۴(۹). ۱۲۷-۱۴۷.

کلدیور، ملیحه، جنت‌مکان، زینب. (۱۳۹۲). تناقضات اخلاقی و نگاه واقع‌بینانه حوزه سلامت در خصوص رازداری. مجله ایرانی اخلاق و تاریخ پزشکی. ۶(۶). ۵۶-۶۳.

کلانتری، محمدعلی، هوشمند، عبدالحمید. (۱۳۹۶). نقش جهت‌گیری اخلاقی و حسیت در قضاوت اخلاقی کارکنان مالی بانک گردشگری. اخلاق در علوم انسانی. ۳(۱۴). ۵۸-۹۰.

کوهی، علی اکبر، خاقانی‌زاده، مرتضی، عبادی، عباس. (۱۳۹۵). رابطه نمره استدلال اخلاقی با ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای پرستاران. اخلاق و تاریخ پزشکی. ۱(۹). ۲۶-۳۶.

گلدوست، مجید، طالب‌نیا، قدرت‌الله، اسماعیل‌زاده مقری، علی، رهنمای رودپشتی، فریدون، رویایی، رمضانعلی. (۱۳۹۷). ارزیابی تأثیر ادراک اخلاقی و شهد بر قضاوت اخلاقی حسابداران نسبت به هشداردهی تخلفات مالی در بخش عمومی. دانش حسابداری مالی. ۳(۵). ۲۴-۱.

گلدوست، مجید، طالب‌نیا، قدرت‌الله، اسماعیل‌زاده مقری، علی، رهنمای رودپشتی، فریدون، رویایی، رمضانعلی. (۱۳۹۸). تحلیل رابطه ادراک اخلاقی و قضاوت اخلاقی شاغلان حرفه حسابداری در بخش عمومی نسبت به هشداردهی تخلفات مالی: نقش تعدیلگر هوش اخلاقی. دانش حسابداری. ۱۹(۱۹). ۱۴۷-۱۶۸.

گودرزی، سعید، حاجیها، زهره. (۱۳۹۶). رابطه ویژگی‌های شخصیتی با شکل‌گیری قضاوت اخلاقی. اخلاق در علوم و فناوری. ۴(۱۲). ۱۶۷-۱۷۳.

مباشر، طاهره، صالحی، مهرداد. (۱۳۹۷). رابطه‌ی هوش هیجانی، فضاها‌ی اخلاقی و ارزش‌های اخلاقی شرکت‌ها با قضاوت اخلاقی حساب‌رسان. اخلاق در علوم و فناوری. ۲(۱۵). ۱۰۸-۱۱۴.

محمد داوودی، امیرحسین، مطهری، محدثه. (۱۳۹۷). رابطه بین هوش اخلاقی و قضاوت اخلاقی با تصمیم‌گیری اخلاقی. *تحقیقات مدیریت آموزشی*. ۳۶(۹). ۸۹-۱۰۴.

محمدی الیاسی، قنبر، بادلی، زهرا. (۱۳۹۴). تأثیر عوامل محیطی بر تصمیم‌گیری اخلاقی در کسب و کارهای نوپا. *توسعه کارآفرینی*. ۱(۸). ۱۷۵-۱۹۳.

معظمی نژاد، مهدی، حسینی قلعه‌بهن، سیداکبر. (۱۳۹۸). اصول قضاوت اخلاقی در روابط اجتماعی از دیدگاه قرآن و احادیث اهل بیت. *پژوهش‌نامه اخلاق*. ۴۶(۱۲). ۸۷-۹۸.

مهرانی، ساسان، ثقفی، علی، موسی‌خانی، محمد، سپاسی، سحر. (۱۳۹۰). عوامل موثر بر تصمیم‌گیری اخلاقی حسابداران رسمی ایران. *اخلاق در علوم و فناوری*. ۳(۶). ۶-۱۲.

میرزایی، طاهره، فراهانی، محمدنقی، حسینی، جعفر. (۱۳۹۳). بررسی رابطه عواطف و وجدان با قضاوت اخلاقی. *روانشناسی شناختی*. ۲(۲). ۲۷-۳۶.

ودیدی، محمدحسین، عباس‌زاده، محمدرضا، عنبرانی، صالح. (۱۳۹۱). بررسی عوامل موثر اخلاقی در سود مدیریت. *پژوهش‌های تجربی حسابداری*. ۳(۲). ۶۵-۷۷.

وهاب‌زاده گردروباری، میلاد، بنی‌مهد، بهمن. (۱۳۹۵). اثر رابطه‌مداری بر قضاوت‌های اخلاقی حساب‌برسان. *دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت*. ۵(۲۰). ۱-۱۲.

منابع و مأخذ

جعفرلو، غلام، شریفی، نسترن، شریفی، حسن‌پاشا. (۱۳۹۸). ارائه مدلی جهت پیش‌بینی خلاقیت بر اساس سخت‌رویی، خودکارآمدی، کمال‌گرایی، تحصیلات والدین، سوابق کارهای خلاقانه، افراد خانواده و خویشاوندان نزدیک با میانجی انگیزش پیشرفت در دانش‌آموزان. *ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی*. ۹(۱). ۱۵۳-۱۸۴.

سپهوند، رضا، عارف‌نژاد، محسن، فتحی چگنی، فریرز، سپهوند، مهدیه. (۱۳۹۹). نقش میانجی سکوت سازمانی در رابطه بین طردشدگی در محل کار و خلاقیت کارکنان (مورد مطالعه: کارکنان دانشگاه لرستان). *ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی*. ۱۰(۲). ۲۰۹-۲۴۰.

- گولومبوک، سوزان، فیوش، رابین. (۱۹۹۴). *رشد جنسیت*. ترجمه مهرناز شهرآرای (۱۳۷۷). تهران: ققنوس.
- مک‌نیون، دان. (۱۹۹۳). *اخلاق خلاق در آمدی بر اخلاق نظری و عملی*. ترجمه ادیب فروتن (۱۳۹۵). تهران: ققنوس.
- مهدوی‌نور، سیدحاتم، قربانی، محمدحسین، ثمری، داود. (۱۳۹۸). *زیرساخت‌های حقوقی و اخلاقی نظام نوآوری و خلاقیت. ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی*. ۸ (۴). ۶۳-۹۶.
- Baggini, J., & Southwell, G. (2016). *Philosophy: Key Themes*. Springer.
- Crain, W. (2015). *Theories of development: Concepts and applications: Concepts and applications*. Psychology Press.
- Erwin, E. J., Brotherson, M. J., & summers, J. A. (2011). Understanding qualitative metasynthesis: Issues and opportunities in early childhood intervention research. *Journal of Early Intervention*, 33(3), 186-200.
- Gilligan, C. (1993). *In a different voice: Psychological theory and women's development*. Harvard University Press.
- Grant, M. J., & Booth, A. (2009). A typology of reviews: an analysis of 14 review types and associated methodologies. *Health information & libraries journal*, 26(2), 91-108.
- Kish-Gephart, J. J., Harrison, D. A., & Treviño, L. K. (2010). Bad apples, bad cases, and bad barrels: Meta-analytic evidence about sources of unethical decisions at work. *Journal of Applied Psychology*, 95(1), 1-31.
- Kleinman, P. (2013). *Philosophy 101: From Plato and Socrates to ethics and metaphysics, an essential primer on the history of thought*. Simon and Schuster.
- Lachal, J., Revah-Levy, A., Orri, M., & Moro, M. R. (2017). Metasynthesis: an original method to synthesize qualitative literature in psychiatry. *Frontiers in psychiatry*, 8, 269.
- Li, Q., & Csikszentmihalyi, M. (2014). Moral creativity and creative morality. In *The ethics of creativity* (pp. 75-91). Palgrave Macmillan, London.

- Martin, M. W. (1993). Moral creativity. *R&D Innovator*, 10(2), 421-433.
- Martin, M. W. (2006). Moral creativity in science and engineering. *Science and engineering ethics*, 12(3), 421-433.
- Mills, A. J., Durepos, G., & Wiebe, E. (2010). *Encyclopedia of case study research* (Vols. 1-0). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Pettigrove, & Glen. (2016). Virtue ethics (74tanford encyclopedia of philosophy). Retrieved from: <https://plato.stanford.edu/entries/ethics-virtue>
- Pojman, L. P., & Fieser, J. (2016). *Cengage advantage ethics: Discovering right and wrong*. Cengage Learning.
- Rachels, J., & Rachels, S. (2018). *The elements of moral philosophy* (p. 9). Philadelphia: Temple University Press.
- Runco, M. A., & Nemiro, J. (2003). Creativity in the moral domain: Integration and implications. *Creativity Research Journal*, 15(1), 91-105.
- Saldaña, J. (2021). *The coding manual for qualitative researchers*. SAGE Publications Limited.
- Sayre-McCord, & Geoff. (2007). Metaethics. Retrieved from: <https://tanford.library.sydney.edu.au/archives/wi>
n2018/entries/metaethics/
- Sinnott-Armstrong, & Walter. (2019). Consequentialism (74tanford encyclopedia of philosophy). Retrieved from <https://plato.stanford.edu/entries/consequentialis>
- Warburton, N. (1999). *Philosophy: the basics*. Psychology Press.
- Weaver, G. R., & Agle, B. R. (2002). Religiosity and ethical behavior in organizations: A symbolic interactionist perspective. *Academy of management review*, 27(1), 77-97.
- Williams, S. G. (2012). The ethics of Internet research. *Online Journal of Nursing Informatics (OJNI)*, 16(2), 1-12.

